

گویش سمنانی؛ جنس دستوری و حالت‌های نحوی

تألیف:

فرشاد سراج و بلقیس روشن

کتاب سمنگان

سرشناسه	: سراج، فرشته، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	: گویش سمنانی؛ جنس دستوری و حالت‌های نحوی / تألیف فرشته سراج و بلقیس روشن.
مشخصات نشر	: سمنان : کتاب سمنگان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۹۵ص: مصور، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۷-۵۰-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه .
موضوع	: سمنانی -- دستور
شناسه افزوده	: روشن، بلقیس، ۱۳۳۴ -
شناسه افزوده	: Rovshan, Belgis:
رده بندی کنگره	: ۱۱۰۳۰ ۴س۷۲ / ۳۲۷۹ PIR
رده بندی دیویی	: ۹۴۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۱۸۰۵

کتاب سمنگان

گویش سمنانی

جنس دستوری و حالت‌های نحوی
تألیف فرشته سراج و بلقیس روشن

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۷-۵۰-۰

کلیه حقوق محفوظ است.

سمنان: بلوار نهضت شمالی، ساختمان ۸۲۶ / تلفن ۰۲۳-۳۳۳۲۹۷۲۰

✉ samanganbook@gmail.com ① 09355968106

۷۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
گفتار اول: توصیف واژگان کلیدی.....	۹
گفتار دوم: بررسی بر تحقیقات انجام شده.....	۱۳
گفتار سوم: واژین جنس دهی به اسامی در زبان های دنیا و گویش سمنانی.....	۴۵
گفتار چهارم: بررسی موقعیت حالت.....	۶۱
گفتار پنجم: نتایج.....	۷۷
موانع و پیشنهادات.....	۸۳
پیوست ها.....	۸۴
فهرست منابع و مآخذ.....	۹۱

تشکر و سپاس از تمام سمنانی‌های فرهنگ‌پروری که در انجام این پژوهش مرا یاری رساندند، به ویژه جناب آقای اسماعیل همتی که در تصحیح و چاپ این اثر پیگیرانه کوشیدند؛ و همچنین از آقایان محمدحسن جواهری و حمیدرضا نظری نیز که در حین انجام تحقیق مرا همراهی نمودند، سپاسگزارم.

برخود لازم می‌دانم از سرکار خانم دکتر زینب محمدابراهیمی بابت راهنمایی‌های علمی، در حین انجام این اثر نیز تقدیر و تشکر نمایم.

و تشکر قلبی و ویژه از خانم دکتر بلقیس روشن که مشوق و همراه اصلی در چاپ این اثر بودند.

این پژوهش با احترام و ارادت تقدیم می‌شود به معلم علم و اخلاق، بزرگ‌مرد فرهنگ و ادب سمنان، استاد زنده‌یاد پرویز پژوم شریعتی.

www.ketaboo.ir

پیشگفتار

شهر سمنان مرکز استان سمنان، در فاصله ۲۲۰ کیلومتری شرق تهران بر سر جاده و ۱۰۰ کیلومتری غرب تهران- مشهد، در حاشیه شمالی کویر مرکزی ایران و در جنوب سلسله جبال البرز، در ارتفاع ۱۱۲۷ متری از سطح دریا واقع شده است. طول جغرافیایی آن ۳۵° و ۲۲ دقیقه غربی و عرض جغرافیایی آن ۳۵ درجه و ۲۶ دقیقه می‌باشد. جمعیت این شهر طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ شمسی ۱۸۲۲۶۰ نفر اعلام گردیده است (کاظمی و مددیان: ۵۸). نقشه سیاسی شهر و موقعیت آن در نقشه ایران، در پیوست شماره ۱ و ۲ دو آمده است.

آب و هوای شهر گرم و خشک و باران سالیانه بسیار اندک می‌باشد. سمنان از شمال با ساری از غرب با گرمسار و فیروزکوه، از شرق با دامغان و از جنوب با کویر مرکزی ایران همسایه است. گل رودبار تنها رودخانه دائمی شهر است که از کوه‌های شمالی (البرز مرکزی) سرچشمه می‌گیرد و هم‌اکنون آب چشمه روزیه و چند حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق، آب مصرفی شهر را تامین می‌کنند. از جمله آثار تاریخی این شهرستان، مسجد جامع، مسجد امام خمینی، دروازه ارگ، مقبره طوطی، گرمابه حضرت، قلعه سارو و غیره می‌باشد. قدمت مسجد جامع شهر به زمان خلافت امیرالمومنین علی (ع) می‌رسد. اقتصاد شهر سمنان بر مبنای کشاورزی و دامپروری بوده است، اما امروزه مبنای اقتصاد شهر بر پایه صنعت و خدمات می‌باشد (همان: ۳۷). از جمله محلات قدیمی شهر می‌توان به ناسار شاهجو، کدیور، لتیبار، کوشمغان و زاوقان اشاره نمود. از نظر تاریخی سمنان، جزئی از ایالت کومش و کومش نیز تابع دولت سکایی، آسوری و گاه ماد

بوده است (رضایی، ۱۳۸۴: ۲۲۴). سمنان در تمام ادوار تاریخی جزء ایالت قومس محسوب می‌شد. در زمان رضا شاه جزء شهرهای استان مازندران در آمد و در سال ۱۳۴۰ در زمان نخست وزیری علی امینی ایالت قومس از نظر تقسیمات کشوری به نام فرمانداری کل سمنان تعیین گردید (جواهری، پژوهم، ۱۳۸۷: ۳۹).

تنوع لهجه‌ای در منطقه سمنان باعث شده است که ستوده (۱۳۸۴: ۱۵) لقب «جزیره لهجه‌ها» را به گویش‌های منطقه سمنان دهد. در تحقیقی که توسط کولبیچ و همسرش (۲۰۰۷-۲۰۰۸) در آبان ماه سال (۱۳۸۷) در دومین همایش گویش سمنانی ارائه گردید، نامبردگان در تحقیق «جزیره هزار لهجه» به این مسئله پرداخته‌اند و با آمار و ارقام نشان داده‌اند که در منطقه‌ای نه چندان بزرگ، لهجه‌های دوناگون از جمله سرخه‌ای، لاسگردی، افتری، سنگسری، شه‌میرزادی، علایی و درجینی با خصوصیات ویژه و منحصر به خود وجود دارند و کمابیش هویت خود را حفظ کرده‌اند. تنوع جغرافیایی این تنوع زبانی با اقتباس از کولبیچ در پیوست شماره دو آمده است.

ارانسکی^۱ (۱۳۷۹: ۳۲۰) در مورد گویش‌های ناحیه سمنان می‌گوید: «شهر سمنان که در شمال بیابان بر سر شاه‌رهی که از تهران به سمت مشرق امتداد دارد، جای گرفته است و مردم آن حوالی به لهجه‌ای متعددی سخن می‌گویند که شامل لاسگردی، سرخه‌ای، سنگسری، شه‌میرزادی و سمنانی می‌باشد.» خصوصیات گویش سمنانی در بین زبان‌ها و گویش‌های ایران آنچنان است که ارانسکی (۱۳۷۹: ۳۲۰) در مقدمه «هقه‌الغه و زبان‌های ایران» می‌گوید به تالش و گویش‌های ناحیه واقع بین کاشان و اصفهان نزدیک است. این گویش‌ها خود متعلق به گویش‌های ایرانی نوبی غربی می‌باشند. اش‌میت^۲ (۱۳۸۳: ۴۸۵-۴۸۷) گویش سمنانی را با گویش‌های ناحیه خزری هم خانواده معرفی می‌نماید. اساس طبقه بندی گروه‌ها و زیر گروه‌های گویش ایرانی به ویژه غربی را باید مبتنی بر تلفیقی از

^۱ - Oranosky
2-Rüdiger Schmitt

همجواری جغرافیایی، ارتباط خانوادگی و هویت قومی دانست و کمتر بر مبنای رده شناسی می‌باشد (همان: ۴۸۵).

به رغم نفوذی که زبان فارسی بر گویش‌های گوناگون ایرانی اعمال کرده است، شهر سمنان همچنان گویش خود را حفظ کرده است و نسبت به گویش‌های هم خانواده خود از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. (همان: ۴۹۰) نیای گویش سمنانی در فارسی میانه، پهلوی اشکانی و در ایرانی باستان، فارسی باستان است. پیوست شماره سه جایگاه گویش سمنانی را در بین زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نمایش می‌دهد. گویش سمنانی از معدود گویش‌های ایرانی است که اسامی آن یا دارای جنس مذکر^۱ هستند و یا مونث^۲. حتی اسامی قرضی از فارسی و زبان‌های بیگانه که وارد این گویش شده‌اند، از این امر مستثنی نمی‌باشند. هدف از تحقیق حاضر توصیف جنس اسامی در گویش سمنانی و چگونگی بازتاب جنس اسامی را در حالت‌های فاعلی^۳ و مفعولی^۴ می‌باشد. مسلماً کند و کاو این اهداف می‌تواند افق‌های تازه‌ای در عرصه مطالعات زبانی، زبان فارسی و گویش سمنانی بگشاید. به علاوه در صورت تایید فرضیه‌ها، مواردی که به آن اشاره خواهد شد، می‌تواند به رده شناسی^۵ گویش‌های ایرانی و وجه اشتراک گویش سمنانی از سایر گویش‌ها کمک نماید. از سوی دیگر این تحقیق می‌تواند بستری علمی برای تحقیقات دیگر در این زمینه فراهم نماید و همچنین می‌تواند مبنای علمی برای سایر پژوهش‌ها در این مورد باشد و بستری کاربردی برای زبان شناسان و تمام محققانی که در زمینه زبان تحقیق می‌کنند از جمله جامعه شناسان، معن‌شناسان و غیره فراهم آورد.

اساس این تحقیق توصیفی است که از تحلیل محتوایی نیز بهره جسته است. روش گردآوری اطلاعات هم کتابخانه‌ای و هم میدانی می‌باشد. در روش میدانی علاوه بر ضبط جملات بیست نفر از گویشوران مرد سمنانی از روش مصاحبه

1 - male gender/masculine

2 - female gender/ feminine

3 - nominative case

4 - accusative case

5 - typology

و پرسشنامه در مواقع لازم نیز استفاده شده است. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها برای بررسی بازتاب جنس اسامی در حالت‌های فاعلی و مفعولی کتابخانه‌ای و مصاحبه است. بدین گونه که با بررسی تعدادی از ضرب المثل‌ها، جملات و کنایات موجود در کتب مختلف، از جمله «فرهنگ جامع اصطلاحات و ضرب المثل‌های سمنانی» (عندلیب، ۱۳۸۵) «آداب و رسوم مردم سمنان» (احمد پناهی، ۱۳۷۴) و «پایان نامه گویش سمنانی» (سید جلال، ۱۳۷۴) بازتاب جنس اسامی در حالت‌های فاعلی و مفعولی مورد تحلیل قرار گرفت. ضمن این که از روش میدانی و مصاحبه نیز استفاده گردید و در مواقع لازم از گویشوران خواسته شد تا جملات مورد نظر را به سمنانی برگردانند. لازم به یادآوری است که این کتاب بر اساس بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده می‌باشد که در سال ۱۳۸۷ صورت گرفته است و منابع تحقیقی ارجاع داده شده، منابع می‌باشند که تا قبل از این زمان وجود داشته‌اند. علائم آوانگاری نیز بر اساس استاندارد A1 لحاظ گشته است که در پیوست شماره پنج همراه با مثال‌های سمنانی آمده است.